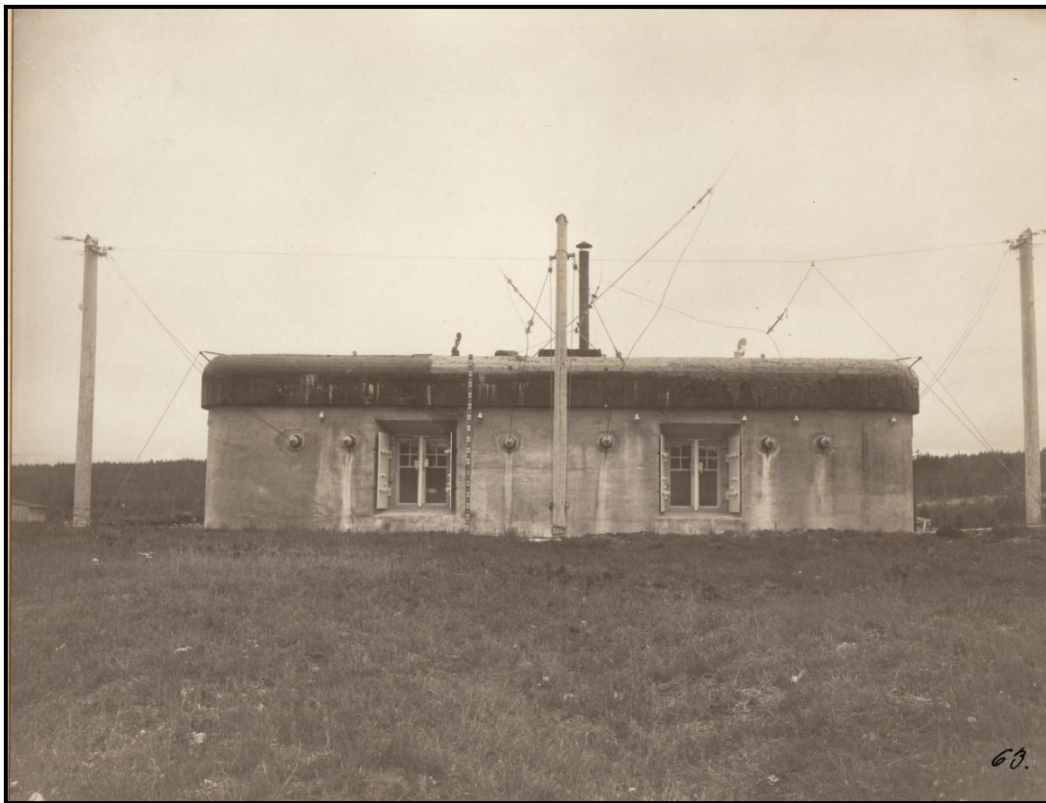

Pionjären i Norr

BODEN RADIO
1914-1975

**Första rundradiosändningen i Sverige.
Världens nordligaste rundradiostation.**

Av Bob Jacobsson Luleå

Innehållsförteckning.

1. Boden radio 1914- 1975.	Sid
Det var så det började 1914.	1
Den första radiostationen på myren.	1
Radiobunkern byggs.	2
Telegramutväxling.	3
De svenska rundradiosändningarna började i Boden 1921.	4
Bodens radioklubb.	8
Nordsvenska radioförbundet.	10
Radiotjänst tar över ansvaret för programverksamheten.	11
Ny sändare – högre effekt - bättre mottagning.	12
Officiell invigning av Bodens rundradiostation.	13
Den stora smällen.	15
Ny sändarstation för rundradio i Luleå.	17
Boden radio överlämnas till Kungl. Arméförvaltningen.	18
Avslutning.	18
2. Detta har hänt sedan 1997.	Bilaga 1
3. Radiomottagare under 1920 och 1930-talen.	Bilaga 2
4. Radiolicensen.	Bilaga 3

Liten ordlista för radiosändning.

Mottagaren (lyssnaren) okänd.

Rundradio: Utsändning av program, meddelande etc avsedda för allmänheten.

Mottagaren oftast känd.

Telegrafi: Sändning av meddelande med användning av morsealfabetet.

Telefoni: Talkommunikation.

Kommunikationsradio: Utväxling av meddelande mellan en eller flera kända sändare/mottagare.

Boden Radio 1914 - 1975, historik.

Det var så det började.

1974 meddelade en liten notis i norrbottenstidningarna att Boden Radio av ekonomiska skäl skulle läggas ned under 1975. Notisen var av sådant format, att de flesta läsarna förmodligen inte alls lade märke till den.

Det är därför av stor betydelse att lämna en fylligare återblick på en av landets äldsta radiostationer och dess betydelse för bland annat rundradioverksamheten.

För många äldre norrlänningar är Boden Radio fortfarande ett väl känt begrepp, och det är förmodligen då som rundradiostation under åren 1925-1938 man särskilt minns den. Det hade dock börjat långt tidigare.

Den första radiostationen på myren.

Det politiska läget var 1914 tämligen oroligt i Europa, varför landets försvarsledning ansåg att Bodens fästning borde ha en möjlighet till trådlös kommunikation - åtminstone som reserv. Detta år kom därför den första radioanläggningen på land till stånd i övre Norrland. Vid krigsutbrottet hösten 1914 anlade armén en radiostation på Degerbergsmynnen ca 3 km norr om Bodens municipalsamhälle.

Radioutrustningen var av tyska AEG:s fabrikat och den installerades av tillverkarens personal. Antennen uppsattes mellan två 20 m höga master. När installationen var klar sändes från Telegrafstyrelsen i Stockholm en expertgrupp upp till Boden för att göra räckviddsprov. I gruppen ingick den man, Axel Jansson, som senare skulle bli Boden Radios första chef.

Den första stationen på myren 1914.

Gruppens uppgift var att resa omkring i Norrbotten och Västerbotten och med en fartygsstation göra förbindelseprov med Boden Radio. Proven visade att användbara förbindelser kunde etableras upp till 15 - 20 mil med gruppens provisoriska utrustning. Goda förbindelser upprätthölls dock även mellan Boden och stationerna i Vaxholm och Karlsborg.

Radiobunkern byggs.

1916 ersattes stationen av en ny, uppförd i Telegrafverkets regi. Nytt stationshus och nya antennmaster anlades. Stationshuset var, med anledning av den oroliga tid som då rådde, utförd som en efter dåtida förhållanden bombsäker betongbunker med källare med utvändiga måtten 16,5 x 13,5 meter. Under stationens uppförande besöktes byggplatsen den 5 juli av konung Gustaf V, som på en cementplatta i ingångspassagens vägg, skrev sitt namn.

Gustaf V med uppvaktning på myren.

I markplanet fanns apparatrum, linjetelegrafrum, ackumulatorrum, maskinrum och ett reservutrymme. Källarplanet var indelat i utrymmen för brunn, kolupplag och varmvattenpanna.

De tre Rendahlmasterna.

Radiostationens yttre nät bestod av tre 108 m höga rörmaster, så kallade Rendahlmaster, placerade i linje med ett inbördes avstånd av 175 meter. Mellan masterna var två 80 meter långa trumantennor upphängda. Ibland kallades antennerna i folkmun för ryssjeantennor.

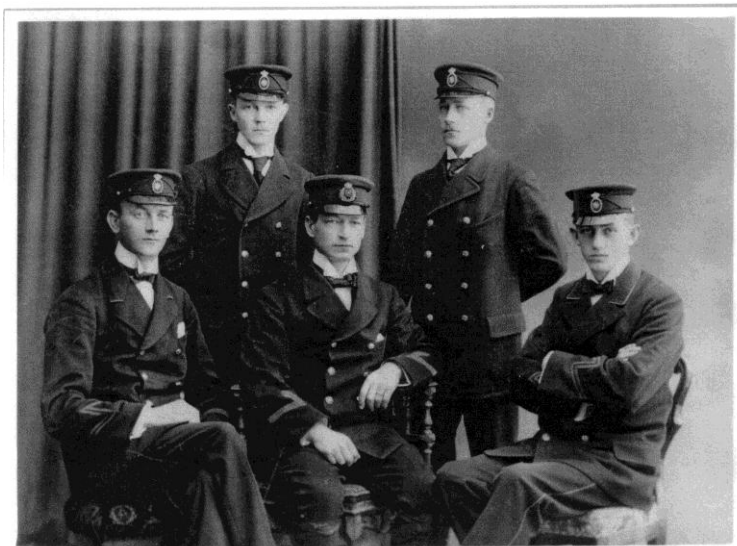
Jord- och luftbalansnäten täckte ett område på cirka 350 x 500 m. Luftbalansnätet var upphängt i 17 stycken spännstolpar och 9 stycken bärstolpar. Den först installerade radioutrustningen bestod av två gnistsändare av fabrikat Telefunken. Den större generatoren hade en effekt av 16 kW och den mindre 4 kW.

Mottagareanläggningen bestod under den första tiden av två kristallmottagare.

Elkraft fanns i början ej att tillgå, utan strömförsörjningen utgjordes av ett stort Nifeackumulatorbatteri om 800 amperetimmar. Batteriet lär ha varit det största som levererats under denna tid. Uppladdningen av ackumulatorerna skedde med hjälp av fotogenmotorer som drev två laddningsaggregat.

Inte förrän i maj 1921 fick stationen kraftmatning i samband med att det byggdes en 20 kV-ledning till Ljuså kraftverks huvudlinje Ljuså-Boden.

Radiostationens första föreståndare blev från och med 1 januari 1917 radiokommissarien Axel Jansson. Denne var enligt egen utsago inte på sitt allra bästa humör när han steg av tåget i Boden för att börja sin tjänstgöring. Det var dock inte för att han varit tvungen att resa ända upp till Boden utan snarare för att julhelgen var nära förestående. Efter en tid ändrade Jansson sitt namn till Jenner.

Boden Radios första besättning f v Harald Lindström, Harald Widergren, Axel Jenner, Ernst Wikström och Ernst Holmström

Förutom Jenner anställdes ytterligare fyra man på Boden Radio från samma datum. Dessa var radiotelegrafisterna Ernst Holmström, Harald Lindström, Ernst Wikström och Harald Widergren.

Personalen bodde i ett flerfamiljshus, Radiovillan, inte långt från radiostationen.

Boden Radio fick i förteckningen över fasta radiostationer anropssignalen SAI och all trafik gick under många år på så kallad gnisttelegrafi.

Det första bokförda kontaktförsöket från den nya stationen utfördes den 30 december 1916 då Stockholm anropades kl 21.00 på våglängden 2500 m. Strömstyrkan i antennen var 48 ampere och telegraferingstonen var enligt journalen nästan helt klar.

Något svar från Stockholm kunde ej uppfattas och anledningen förmodades vara att "stark luftis" var rådande vid tillfället.

Telegramutväxling.

Fast radiotrafik upprättades snart med stationer i Budapest, Tzarskoje Zelo, Sveagruvan på Spetsbergen och Suorva.

Under det pågående världskriget kom Boden Radio att få stor betydelse som förmedlingsorgan av telegram till och från å ena sidan Ryssland å andra sidan Centralmakterna. 1916 begärdes från rysk sida att Telegrafverket skulle transitera telegram mellan ryska fångar i Österrike-Ungern och hemlandet. Från Ungern föreslogs att telegrammen skulle befordras med radio och trafiken kom igång i oktober 1917 över Boden Radio. Genom detta förfarande fick krigsfångar på båda sidor möjlighet att sända telegram till sina hemmavarande anförvanter. Genom den så kallade B-legationens, som sysslade med krigsfångfrågor i Ryssland, och Röda Korsets försorg, sändes telegrammen på tråd över Finland, eller med kurirpost, till Boden Radio.

Boden Radio "gnistade" därefter över telegrammen till vissa österrikiska och ungerska stationer. En av stationerna låg i de österrikiska alperna och en annan i Budapest. De av centralmakterna tillfångatagna ryska soldaterna sände i motsatt riktning telegram till sitt hemland.

Under tiden 25 oktober 1917 till 20 mars 1918 utväxlades cirka 7900 krigsfångetelegram via Boden Radio.

När världskriget upphörde upprättades direkta radioförbindelser med utlandet, bland annat Budapest, för utväxling av telegram gällande de krigsfångar som tagits omhand i uppsamlingsläger i Norrbotten.

Utöver ovan nämnda trafik förekom också att Boden Radio anlätades för ett upprätthålla kontakt med vissa luftfartyg - zeppelinare - som hade sina färdvägar över den norra landsdelen.

Den 10 juni 1919 öppnades stationen för allmän trafik med fartyg. I första hand gällde detta fartyg som trafikerade de norrländska farvattnen. Naturligt nog fungerade Boden Radio därvid också som sjöräddningscentral.

Under åren 1920 - 1925 hade stationen också att svara för den trafik som utväxlades mellan Sverige och ledningen för den kolgruva - Sveagruvan (stationssignal SAZ) - som svenska staten drev på Spetsbergen från 1917 fram till det att gruvan brann 1925. Trafiken med Sveagruvan utgjordes i huvudsak av tjänste-telegram till och från gruvledningen, men privat telegramutväxling förekom också. Gruvtrafiken gick på våglängderna 600 och 1600 meter.

De svenska rundradiosändningarna började i Boden 1921.

Men så, i början av 1920 nåddes Sverige av rykten om att man i USA hade startat något som kallades "broadcasting". Där skulle den så kallade radiotelefonen ha förbättrats så till den milda grad att man med dess hjälp kunde sända både tal, musik och sång från en central station till ett stort antal mottagareapparater om de bara inte låg alltför långt borta.

I England startade rundradion i juni 1920, då Dame Nellie Melba och Lauritz Melchior medverkade i en sändning från en studio i Chelmsford.

Huthsändaren.

Foto Kjell Ågren

just zeppelinare, men också för ubåtar, den var därför till stor del tillverkad i trä för att bli så lätt som möjligt.

För Sveriges del började det i Boden i juni 1921.

Boden Radio erhöll denna månad sin första telefonisändare avsedd för kustradiotrafiken. Sändaren var av fabrikat Erich F Huth och hade en effekt av 1 kilowatt. Bland radiofolk kallades den för Zeppelinsändaren då den, enligt ryktet, tidigare hade suttit i en tysk zeppelinare placerad på Grönland. Sändartypen som sådan var avsedd för

I Luleå rådde vid denna tidpunkt en febril verksamhet. Det skulle hållas 300-årsjubileum. Bland många andra evenemang anordnades på Gültzaudden en jubileumsutställning där Telegrafverket och Svenska Radioaktiebolaget fanns representerade.

I den så kallade Sjöfartshallen hade installerats en komplett fartygsradiostation. Meningen var att allmänheten skulle ges tillfälle att utväxla radiosamtal med Boden Radio. Radiobolagets installation var klar den 3 juli och samma dag gjordes de första förbindelseproven. De var helt lyckade!

Detta att kunna höra något som "kom ur luften" och inte följde några ledningar var något enastående och mycket folk samlades i utställningshallen. Högtalaren var vid denna tidpunkt ännu ej uppfunnen, varför all avlyssning fick ske med hörlurar.

För att göra den utställda utrustningen verkligt publikdragande hade Telegrafverket försett Boden Radio med en trattgrammofon. När tillräckligt många besökare fanns i utställningshallen i Luleå kunde dessa mot en liten avgift få lyssna till grammofonmusik från Boden.

Broadcastingen hade debuterat i Sverige!

I Boden gick det tekniskt till så att man höll sändarens mikrofon framför grammofonens tratt. Kvaliteten blev ju därefter, men vad gjorde det, det lät ju!

Allt eftersom utställningsdagarna gick blev personalen på Boden Radio allt djärvare och man började varva grammofonmusiken med tal, uppläsningar och sång. Stationen hade nämligen förmånen att bland personalen ha en herre med mycket god sångröst. Denne, Ernst Holmström, måste betraktas som Sveriges förste radiounderhållare.

Den 12 juli besöktes jubileumsutställningen av konung Gustaf. Klockan 15.00 besökte konungen Sjöfartshallen och eftersom han givetvis aldrig hört radio tidigare, så var en särskild utsändning anordnad för honom.

På Boden Radio hade radiokommissarie Jenner och hans mannar förberett sig i flera dagar för att allt skulle fungera vid denna viktiga utsändning. Till saken hörde att det på radiostationen var nödvändigt att göra en omkoppling av den antenn som skulle användas vid utsändningen. Denna låg normalt ansluten som mottagarantenn för fartygstrafiken på vars frekvens ständig passning skulle ske.

När så meddelandet kom att konungen var på plats så började Jenner i nervositeten sitt inövade hälsningstal för tidigt. Den telegrafist som skulle sköta antennomkopplingen hade inte hunnit göra detta. När Jenner upptäckte att han hade börjat för tidigt drog han till med ett kraftigt - djävlar anamma. Ögonblicket innan hade dock telegrafisten klarat av omkopplingen och naturligtvis gick svordomen ut i etern.

Konung Gustaf lär ha sett en aning snopen ut då det började osa svavel ur hörlurarna, men med bibehållen fattning vände han sig mot landshövding Nils G Ringstrand och sade: - Ja, det hörs ju riktigt bra det här, du Ringstrand. Radiokommissarie Jenner, som nu hade fått ordning på nervtrådarna efter missödet, läste upp sitt hälsningstal som löd:

Detta är Bodens radiostation. Personalen på härvarande radiostation ber att för Eders Majestät få betyga sin underdåniga vörndnad.

Därefter bjöds på grammofonmusik - dock inte kungssången - eftersom den grammofonskivan inte fanns i stationens lilla arkiv.

Konungen uttryckte, trots det lilla missödet, sin tillfredsställelse över utsändningen.

Den 14 och 19 juli besöktes utställningen av riksdagsmän som också gavs möjligheten att avlyssna rundradio. På riksdagsmännens vidare resa genom norra Sverige fick de också i största hemlighet även besöka den så kallade trådlösa stationen i Boden.

- Men inte var den trådlös inte! Det var min första anmärkning!

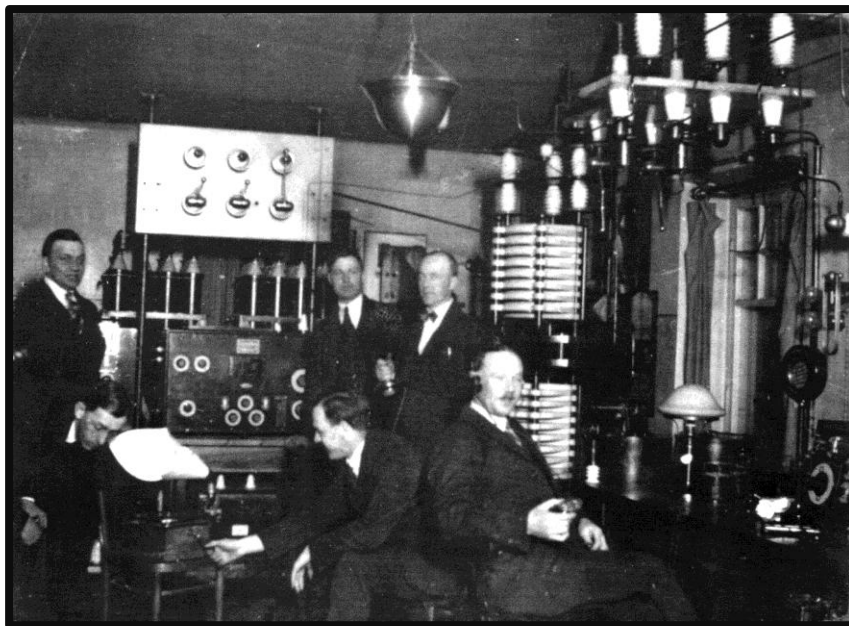
Det skrev riksdagsmannen C J Jonsson i Mörkhult lite kritiskt om besöket i den första radiostationen norr om Dalälven.

Uti centrumet var stationshuset uppfördt, med sina många för oss obegripliga maskiner m m samt hörlurar för både ett och två öron. Så många af oss som kunde tränga sig fram till dessa lurar fingo höra otydbara ord från eller i dessa.

Utsändningarna under Jubileumsutställningen gick på våglängden 2450 m.

Från augusti 1921 och fram till slutet av 1923 användes Huthsändaren huvudsakligen för telegrafisändningar, men då och då gjordes även försök med tele-

Utsändning av musik från vevgrammofon.

foni. Sång och grammofonmusik gick med god kvalitet fram till Sveagruvan på Spetsbergen, Fauske Radio i Norge, kraftverksbygget i Suorva samt till olika fartyg.

Radiotelegrafisterna var förmodligen en flyttningvillig yrkeskår för av Boden Radios första besättning flyttade samtliga så småningom söderut och tjänstgjorde på ett flertal radiotelegrafi-, rundradio-, markradio- och radiopejlstationer i landet.

1919 flyttade Widergren till Vaxholms radiostation, Lindström till Karlsborgsstationen under 1920 och Wikström till Göteborg Radio 1923. De ersattes av Knut Gunhard Johansson 1920, Karl Einar Ylander 1922 och Harry Ericsson 1923.

Från och med den 1 september 1922 förordnades Axel Jenner till en tjänst vid Vaxholms radiostation, varför chefskapet för Boden Radio ålades Ernst Holmström.

Söndagen den 3 februari 1923 var det vinterspel i Boden och då inträffade sensationen att resultaten från dagens tävlingar genast lästes upp i radion. Följande onsdag blev det en fortsättning, nu från budkavlens mellantider och slutresultat.

Med stolthet kunde man i Boden konstatera att Bodenspelen varit "den första idrottsliga tilldragelsen i Sverige som begagnade sig av rundradio för att hålla de sportintresserade, som ej kunde närvara, underkunniga om tävlingarnas förlopp." Rundradio var det svenska namnet för broadcasting och det hade blivit till efter en tävling i Svenska Dagbladet.

Bodens radioklubb.

I Boden började man nu fundera på om inte de sporadiska sändningarna skulle kunna göras mera reguljära och på bestämda tider. En framställan om detta gjordes till Telegrafstyrelsen i Stockholm, som i och för sig var positiv till att ställa Huthsändaren till förfogande, men hade kravet att programansvaret lades på en radioklubb.

Vid ett sammanträde på Järnvägshotellet i Boden den 2 december 1923 bildades därför Bodens Radioklubb. Ett 90-tal personer antecknade sig genast som medlemmar i klubben.

Till interimsstyrelse valdes:

Direktör J A Söderberg
Telegrafkommissarie F A Kriström
Rektor Albin Swedberg
Ingenjör Gustaf Wetterstrand
Radiotelegrafist Ernst Holmström

Till suppleanter valdes:

Bankkassör Bertil Wallin
Sergeant Karl Selander
Musiker Fritz Bäck

Redan fem dagar efter klubbens bildande gick den ut med sitt första program. I journalen för den 7 december 1923 finns följande anteckning:

"sign Hlm, kl 19-20, våglängd 2450. 7 amp. Telefoni. Musik och sång. Överenskommit med ordf. i Bodens Radioklubb att utsändning sker härifrån t.f. tisdagar och fredagar mellan kl. 7-8 e.m. Enligt telefon från ett antal lyssnare i Boden och Luleå, ha de hört underhållningen bra."

Signaturen Hlm stod för Ernst Holmström.

Vid radioklubbens första ordinarie sammanträde i början av 1924 invaldes i styrelsen ingenjör Fritz Lindqvist som blev klubbmästare. Ordförande blev Söderberg, vice ordförande Swedberg, sekreterare Wetterstrand och skattmästare Holmström.

Radioklubben varierade programinnehållet efter bästa förmåga. Som underhållning bjöds till övervägande del på grammofonmusik, men uppläsningar - stycken Albert Engström, Dan Andersson, Hasse Z m fl- förekom ofta, liksom solo-, glunt- och kvartettsång, ja till och med dubbelkvartett förekom, men även dragspels- och violinmusik.

På så sätt pågick sändningarna, endast avbrutna under två veckor mitt under den svåraste vintern, då antennerna på grund av isbildning var så nedtyngda att de inte fungerade.

Solosångare var främst Ernst Holmström och en ingenjör som hette Evald Gabrielsson.

Alla sändningar skedde från "betongbunkern". Mikrofonen var uppställd i stationsföreståndarens rum, där också de flesta medverkade fick plats. Värre blev det när stationen gästades av regementsmusikkåren. Då var man tvungen att klämma in sig i apparatsalen. Med tanke på att stationen var uppförd i armerad betong utan någon som helst beklädnad på väggarna, kunde enligt telegrafist Holmström, ljudeffekten svårligen beskrivas. Lyssnarna var dock mycket nöjda med programmen och hade idel lovord för allt som bjöds.

Den som fick dra det tyngsta lasset inom radioklubben var Holmström. Som klubbens skattmästare låg det på hans ansvar att engagera medverkande och att övertyga olika affärsmän om fördelen av att skänka pengar till radioverksamheten för att därigenom få sitt företag nämnt såväl vid programmets början som vid dess slut. Den kommersiella rundradion hade nu debuterat!

Följande företag och enskilda började i januari 1924 att ekonomiskt understödja program från Boden Radio:

Norrbottnens Kuriren	Luleå	30:-
Direktör Rudolf Isaksson	"	40:-
Hovjuvelerare Fritz Olsson	"	25:-
Järnhandlare Hjalmar Sundbaum	"	25:-
AB Luleå Bryggeri	"	25:-
Luleå Radioklubb	"	
Norrbottnens Import AB	"	
AB Nilssons Elektriska	Boden	15:-
AB Bodens Automobilaffär	"	15:-
C G Pettersson	"	15:-
B Wiberg & Co	"	20;-
Prytz Järnhandel	"	20:-
Handlaren P Paulsson	"	15:-
C Svenssons Pappershandel	"	25:-
AB Sandbergs Skoaffär	"	20:-
Bodens Radioklubb	"	104:-

Ersättningen till de i programmen medverkande var, då ens sådan förekom, ytterst ringa. I gager utbetalades sålunda endast 141:- under den tid som radioklubben ansvarade för verksamheten. En något större utgift utgjorde de så kallade skjutskostnaderna. Radioklubben bekostade nämligen de medverkandes transporter från och till samhället. Dessa kostnader uppgick till 253:- under nämnda tid.

Radiointresset fortsatte att öka i Bodenområdet, och redan efter en månads verksamhet var radioklubbens medlemsantal uppe i 140.

Antalet lösta radiolicenser var i slutet av 1923 för Bodens del 37.

Att erhålla radiolicens var både tids- och kostnadskrävande. Man fick ansöka om tillstånd att inneha radiomottagningsapparat hos Kungl Maj:t. Om tillståndet så småningom beviljades så kostade det i stämpelavgift och lösen 40 kronor.

I november 1923 uppdrogs emellertid åt Telegrafverket att utfärda radiolicenser. För att utröna svenska folkets intresse för rundradio så sattes avgiften för licensen så lågt som till 3 kronor och 50 öre.

Detta bidrog sannolikt till att licensantalet under första kvartalet 1924 i stort sett fördubblades. Den 1 maj 1924 var antalet lösta radiolicenser 122 i Bodenområdet.

Nordsvenska radioförbundet.

Programansvaret låg, liksom tidigare nämnts, helt på radioklubben - och då framför allt på dess allt i allo tillika föreståndaren för radiostationen - Ernst Holmström. Detta förhållande var ohållbart på lång sikt eftersom framförallt det ekonomiska läget var minst sagt dåligt.

I ett upprop till länets övriga, många nybildade, radioklubbar bad man därför om ekonomisk hjälp, eftersom medlemmarna i dessa klubbar drog fördel av bodensarnas uppoffringar. Tio radioklubbar i övre Norrland bildade därför Nordsvenska Radioförbundet. Dess avsikt var att arbeta för sändarverksamhetens upprätthållande och för radiosakens främjande i största allmänhet.

Förbundets bildande hade givetvis varit radiomässigt. Den 17 februari 1924 hade representanter för några radioklubbar samlats på Järnvägshotellet i Boden. Sammanträdet som följde lades ut över sändaren. De närvarande klubbrepresentanterna gav sitt bifall, och övriga klubbar anmodades att per telefon lämna sina synpunkter. Påringningar kom snabbt från Kiruna, Övertorneå, Båtskärsnäs och Öjebyn. Alla röstade ja och därmed var Nordsvenska Radioförbundet bildat.

Sammanträdet avslutades med en vädjan om ekonomisk hjälp till de fortsatta utsändningarna från Boden.

De tio radioklubbar som ingick i Nordsvenska Radioförbundet hade sammanlagt omkring 500 medlemmar.

Ett nordsvenskt radioförbund.

Upprop från Luleå och Bodens Radioklubb.

Genom tillmötesgående från K. telegrafverket har som bekant rundradiosändning i mindre omfattning kunnat ske vid Boden radio. Hittills ha dessa utsändningar ensamt bekostats av Bodens radioklubb ehuru resultatet kommit hela övre Norrland till godo. Då emellertid dessa sändningar äro tämligen betungande för Bodens Radioklubb redan med den ringa omfattning de nu hava torde det vara uteslutet att Bodens Radioklubb ensam framdeles kan bekosta dem. Styrelserna för radioklubbarna i Boden och Luleå som anse att sändningarna bäst tryggas om ett radioförbund mellan de av sändningarna intresserade klubbarna komme till stånd, vill därför härmed inbjuda till bildande av ett Nordsvenskt Radioförbund med huvuduppgift att säkerställa och utvidga Boden Radios sändningar. Närmare uppgifter om tid och plats för ett konstituerande sammanträde kommer att lämnas resp. klubbar i rundradiosändningen nästa måndag samt genom pressen.

Luleå och Boden den 1 februari
1924.

Luleå Radioklubbs styrelse.
Bodens Radioklubbs styrelse.

Den 24 februari utökades sändningarna till tre dagar i veckan, då även söndagarna togs i anspråk mellan 5.30 och 6.30 e. m.

Den 3 mars skrev förbundet till konungen med en begäran om att en permanent rundradiostation snarast skulle förläggas till övre Norrland.

Telegrafstyrelsens svar kom, som en kalldusch, den 31 mars. Byråchefen vid Radio-byrån, Seth Ljungqvist, svarade att någon station ej var planerad eftersom licensunderlaget var för dåligt. I Nordsvenska Radioförbundets protestskrivelse framhölls att de kulturella och befolkningspolitiska omständigheterna borde ha satts i främsta rummet.

Det ekonomiska läget för Bodens Radioklubb var fortfarande det stora problemet, och den 29 juli 1924 inställdes utsändningarna i brist på medel, eller som det stod i passagejournalen för denna dag: - "enär inga gratismedverkande anlönt."

Utsändningarna låg nere ända till den 21 oktober då de återupptogs, fortfarande dock med samma ekonomiska svårigheter som tidigare. Programmen inskränkte sig allt oftare till att innehålla endast gramfonmusik och sång av Holmström.

Radiotjänst övertar ansvaret för programverksamheten.

I slutet av september 1924 beslutade Kungl Maj:t att staten skulle övertaga ansvaret för rundradioverksamheten i hela landet. Fem statliga rundradiostationer skulle inrättas - en av dem i Boden. Programverksamheten skulle överlåtas till ett nytt bolag, AB Radiotjänst, som började sin verksamhet den 1 januari 1925. Radiotjänsts verksamhet var till en början endast förlagd till Stockholm, där en ung programtjänsteman, som hette Sven Jerring, inom kort hade gjort sig väl känd.

Norrland utan sändarestation för rundradio?

Byråchefen Ljungqvist:

Intresset för litet.

Jämför Norrland med landets sydligare delar.

Stockholm fredag.

(TT) Byråchefen Ljungqvist i telegrafstyrelsen har för D.N. framhållit att de fåtaliga licenser som beviljats på anhållan av norrlänningar icke motivera byggandet där uppe av en station för rundradio. Endast omkring 400 personer där uppe har hittills erhållit licens under det att södra och mellersta Sverige ha lyssnare, vilkas antal kan räknas i fyra- och femsiffriga tal.

Nordsvenska radioförbundet i aktion.

Nordsvenska radioförbundets styrelse till vilken vi vänt oss med anledning av ovanstående, betonar att förbundet har att bevaka ett livsintresse för rundradio- rörelsen i Norrland. En lösning av frågan i den riktning byråchefen Ljungkvists uttalanden peka, vore liktydig med att all utveckling i Norrland på detta område skulle avstanna. Det så hastigt växande intresset här uppe - vilket såges trots den återopade låga licenssiffran - hålles vid makt just tack vare förhoppningarna att en sändarestation inom räckhåll skall inrättas. Visserligen har man än så länge sändningarna från Bodenradio, vilka i hög grad stimulera intresset, men dessa äro ju provisoriska och kunna ej fylla de anspråk som en mera utvecklade rundradio- rörelse kommer att uppställa. Styrelsen meddelade att den från allra första början haft sin uppmärksamhet riktad på denna fråga och redan ingått till regeringen med en framställan vari begäres, att de norrländska intressena måtte tillgodoses i samma omfattning som övriga landsdelars. Det skäl byråchefen Ljungqvist anfört - det låga antalet lyssnare i jämförelse med landets sydligare delar - mot inrättande av en sändarestation för Norrland ansåg styrelsen vara ohållbart.

Avskrift av notis i Norrbottens Tidningen den 24 april 1924.

Den 11 februari 1925 övertog AB Radiotjänst ansvaret för programverksamheten vid Boden Radio, och samtidigt utökades sändningstiden med en timme i veckan.

Utan tvivel kan Nordsvenska Radioförbundet och dess styrelse ta på sig en stor del av äran för att Boden fortfarande fanns kvar på radiokartan. Allt talade för att Sundsvalls radiostation annars skulle ha blivit den nordligaste.

Boden Radio tilldelades som rundradiostation anropssignalen SASE.

Från och med den 16 februari fungerade rektor Albin Svedberg som programombud och ingenjör Gustaf Wetterstrand som programledare. Båda hade varit aktiva i radioklubben redan från dess start. Radiostationens kontor användes som studiolokal.

Ny sändare - högre effekt - bättre mottagning .

Vid denna tidpunkt inköptes också den nya sändaren för Boden Radio. Den var av fabrikat Telefunken, typ TSM 374, nr 1043. Sändaren levererades i februari, den sista biten med häst och släde, och arbetet med monteringen igångsattes omedelbart. Med vid monteringen var bland andra Telefunkens ingenjörer Zletzki och Tschierpe samt den då nytexaminerade ingenjören och sedermera chefen för Telegrafverkets Radiobyrå - Erik Esping.

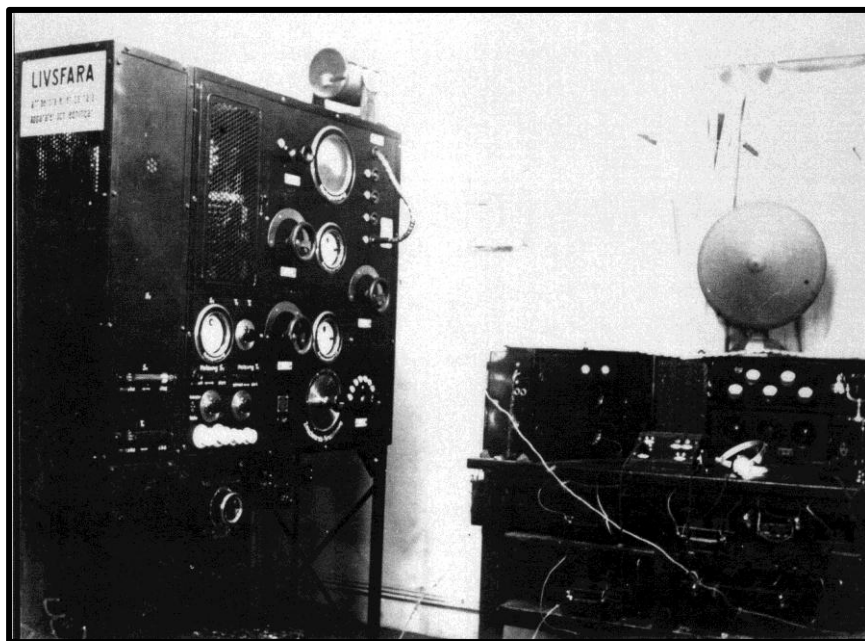

Transport av Telefunkensändaren i djup snö.

Samtidigt med sändarmontaget pågick ledningsdragning för överföring av radioprogram från Stockholm till Boden.

De provisoriska sändningarna med Huthsändaren upphörde den 5 april 1925. Skärtorsdagen den 9 april var den nya sändaren helt klar och denna dag även de nya programöverföringsledningarna från Stockholm. Dessa lär ha varit världens längsta på den tiden - 120 mil på 3 millimeters kopparledning.

Den första provsändningen startade klockan 22.40 och för första gången sändes nu riksprogrammet ut över Boden Radio. Just denna kväll sändes Rolf-revyn "Leve kvinnan" från Oslo och jazzmusik från Stockholm. Utsändningen avslutades på Långfredagen klockan 00.30. Våglängden var 1200 meter och antenn-effekten 0,6 kW.

Telefunkensändaren på plats i bunkern 1925.

I och med detta hade Boden Radio påbörjat regelbundna utsändningar av riksprogrammet.

Från Boden sändes det första riksprogrammet över Stockholm den 30 april. Det var läkaren G Hallström som föreläste från radiostationens kontor.

Under en tid experimenterades med att finna den lämpligaste våglängden för stationen med tanke på störningar och räckvidd. Från början provades våglängder mellan 1140 och 1170 meter. Den 2 maj beslutade man sig för 1350 meter där stor störningsfrihet rådde.

Officiell invigning Bodens rundradiostation.

I april påbörjades också inredandet av en studio inne i Bodens samhälle. Den låg på nedre delen av Kyrkgatan med nummer 30. Förutom studion fanns här även ett förstärkarrum och ett kontor för Radiotjänst. Den 15 maj var det klart för provutsändning. Förutom ledningar till radiostationen fanns nu även förbindelseledningar från Överluleå kyrka och I 19:s manskapspark.

Den officiella invigningen av radiostationen uppsköts dock till den 23 augusti då man anade att intresset för radio skulle vara litet under sommaren.

Klockan 6 e.m. startade invigningsprogrammet över Bodens radiostation enligt följande:

1. **Verdi: Triumfmarsch ur op Aida. (10 man ur Kungl. Norrbottens reg:s musikkår under ledning av musikdirektör O Johnsson)**
  2. **Invigningstal av kommandanten i Boden, general Rappe.**
  3. **Stenhammar: Norrland. (Dubbelkvartett ur Bodens sångarförbund)**
  4. **Anförande av Programkommitténs ordförande, rektor Albin Swedberg.**
- 5 - 11 Blandad musik med sopranen fru Ingeborg Fjellman, Luleå, tenoren ingenjör Evald Gabrielsson, Boden, barytonen komminister O Lindgren, Boden, dubbelkvartetten samt regementsmusikkåren.**

”Och intet under” skrev Norrbottens Kuriren. ”Bodens radiostation har redan, oaktat den icke varit invigd, arbetat sig in i medvetandet hos alla radiolyssnare i våra trakter så att den blivit omsistlig. Man må därför ha rätt att hoppas att stationen nu, sedan den även officiellt är i bruk, skall få allt det stöd från myndigheter och enskilda, vartill den är berättigad genom det plikttrogna och många gånger uppoffrande arbete, som nedlagts till radiolyssnarnas fromma av intresserade, både inom och utom Telegrafverket och Radiotjänst”.

Boden Radio sände vid denna tid mycket ofta lokala program för Norrbotten, till exempel barnprogram och idrottskrönikor. Högmässor sändes som regel en eller två gånger i månaden från kyrkan. I 19:s musikkår förekom ofta i såväl lokal- som riksprogrammet.

I många program deltog medverkande från Luleå, varför det snart framkom önskemål om inrättande av studiolokal även där. Detta ordnades genom uppställande av en mikrofonförstärkare i telefonstationens undersökning och med ledningar till både Stadshotellets lokaler och Stadsbiblioteket. Den första ut-sändningen skedde den 28 november 1925 från Stadshotellets kafé.

I augusti 1925 var antalet radiolicenser 666 stycken i Boden, i Luleå 122, i Nederluleå socken 51 och i Råneå 17 stycken. Även inom redovisningsområdena Piteå, Kalix, Gällivare och Kiruna rapporterades livlig efterfrågan på licenser.

Under 1925 och första halvåret 1926 återutsändes endast eftermiddagsprogrammet. Från och med den 21 juli 1926 sändes även väderleksrapporten klockan 12.30. Denna erhöles per telefon från Stockholm och upplästes från radiostationen.

Överföringen av riksprogrammet från Stockholm till Boden skedde som tidigare nämnts på blanktrådsledningar. Fel på någon del av denna långa sträcka, särskilt vid snöstorm, medförde ofta långa programavbrott. Vid sådana tillfällen fick improviserade lokala program anordnas.

Som en reserv för överföringsledningarna byggdes 1926 en mottagarestation i Råbäcken, cirka 11 km söder om Boden. Anläggningen, som var inrymd i en bagarstuga, var fjärrmanövrerad från radiostationen och kunde därför vid be-

hov snabbt kopplas in. Om det vid dessa tillfällen var programmet från radiostationen i Stockholm eller Sundsvall som återutsändes är inte känt. Klart är dock att från det datum som Motalastationen började sända 1927, så var det dess program som återutsändes.

I Kiruna hade under 1926 och i Malmberget under 1927 uppförts privata radiostationer. Åtminstone Kiruna återutsände under en tid, när det inte var frågan om lokala program, det för Boden Radio gällande programmen.

Hösten 1927 började radiotelegrafisten Curt Elis Albert Eklund på stationen och den 1 april 1928 tillträdde telegrafassistenten vid Stockholms rundradiostation, Ingemar Gunnarsson, som chef för Boden Radio. Samma dag började även Harald Johansson som hade varit telegrafist vid Vattenfalls kraftverksbygge i Suorva. Där hade Johansson fått det härliga smeknamnet Suorva-Bill sedan han med gevär nedlagt en stor varg från radiostationens fönster.

De tjänstebilar som fanns vid radiostationen var under första hälften av 30-talet en utrangerad Ford - paketbil BD 1339, en Chevrolet av 1929 års modell BD 2266 samt en Volvo 1935 BD 7951.

Den stora smällen.

I januari 1933 var Boden Radio inblandad i den STORA SMÄLLEN!

Onsdagen den 11:e i denna månad avsåg Statens Meteorologisk-Hydrografiska anstalt att utföra en sprängning som beräknades bli hörd över stora delar av Norrbottens och Västerbottens län samt norra Finland. Från tidigare explosioner visste man nämligen att ljudet från desamma liksom hoppar över ett smalare eller bredare band och där bildar en så kallad tyst zon. Huvudintresset med Bodenexplosionen var att fastställa den tysta zonens läge.

Ungefär 300 personer tjänstgjorde som frivilliga observatörer och hade fått frågeformulär att fylla i. I Kiruna och Lycksele, i Sodankylä och Kajana, liksom utanför Stockholm hade också känsliga specialinstrument uppställts.

Bodensändaren skulle denna dag hållas igång från 08.50 till 09.11. 12 sekunder före skottets avlossande, klockan 09.00, skulle som varningssignal utsändas en vissling med 10 sekunders varaktighet. Efter en kort paus på cirka 2 sekunder skulle en kort vissling följa samtidigt med själva explosionen. Från detta ögonblick hade hallåmannen till uppgift att räkna sekunderna, ett, två, tre, fyra... och så vidare till 59 så noll, ett, två, tre, fyra ... 59 fram till det klockan var 09.11.

Observatörerna hade till uppgift att lyssna på radion och notera den siffra som hallåmannen nämnde samtidigt som smällen nådde vederbörandes ort. Det framhölls för observatörerna som mycket viktigt att, även om de inte hade hört någon smäll, noterade detta och skickade in rapporten. Detta med tanke på den tysta zonen.

Platsen för sprängningen var belägen på ett öde, tämligen högt berg ungefär mitt emellan Gransjö station och Svartlå by. Det var Bodens Ingenjörskårs furirskola som fått uppgiften att tutta på 300 kg bomullskrut.

Klockan 09.05, fem minuter försenat, utlöstes sprängskottet elektriskt och halvlåmannen började att räkna.

Sprängskottet!?

Svartlåbornas fönsterrutor sade inte ett knyst - man hade räknat med förödande fönsterkrossning - men innevånarna i trakten tyckte att explosionen mest liknade ett sämre hagelskott. Det var tydligen nästan bara de närvarande vid sprängningsplatsen som hade hört någonting över huvud taget. Alla stackars engagerade observatörer trodde nog att just dom befann sig i den tysta zonen och om rapporterna någonsin sammanställdes så torde zonen ha varit enormt stor.

Det var därför ägnat att inge tvivel, när rapport ingick från Riksgränsen vid tidpunkten för ljudets väntade passerande, att man uppfattat ett avlägset åskliknande ljud.

Bodens Ingenjörskår fick väl i alla fall skåda att krutet, som krut för sed har när det ligger fritt, bara brann upp med en visserligen vacker men föga bullersam låga!

Den misslyckade smällen blev givetvis en godbit för tidningarna som kraftigt ironiserade. Signaturen Jean d'Arm hade nästan en hel spalt om Den stora smällen. Den sista versen löd sålunda:

*Men där i centrums mitt, bland Svarlås gömda dalar,
där hörde man ändå ett litet, litet ljud.*

*Det lät som när ett Hammerless mot tjädern talar,
och hela Svartlå hördét - och kanske Gud.*

*Men runt om i vårt land stå människorna och undra
och lyssna kanske än, när natten ingår tyst.*

*De vänta allihop att det skall börja dundra
de lyssna allihop, men hör ej ett knyst*

Det hade ganska snart visat sig att den sändaranläggning som installerats på Boden Radio inte räckte till för det vidsträckta område för vilket den var avsedd.

För att förbättra förhållandena för lyssnarna inom vissa områden tillkom anläggningar för linjeradio i Tornedalen 1929 och i Haparanda 1936. Under 1939 tillkom högfrekventa trådradionät, som använde telefonnätet för distribution av rundradioprogram, i områdena Kiruna-Riksgränsen, Skellefteå-Arjeplog och Umeå-Tärnaby.

Nya namn dök under 1930-talet upp i tjänstgöringslistorna i Boden - Herbert Hammarin, Knut Strömlid, Per Oskar Lundkvist, Rudolf Andersson (senare bytt till Davander). Den 20 april 1937 placerades Karl-Erik Stenberg på Boden Radio, men han tillhörde från början avstörningstjänsten.

Ny sändarstation för rundradio i Luleå.

1936 beslutade Telegrafstyrelsen att en ny sändaranläggning med 10 kW:s antenneffekt skulle uppföras i Luleå. Arbetena med den nya anläggningen igångsattes sommaren 1937.

Den 18 november detta år överflyttas Ingemar Gunnarsson till den blivande rundradiostationen i Luleå.

Luleå rundradiostation stod helt färdig den 1 maj 1938 och gick ut i luften för första gången den 2 maj, vilket också var det datum som sändningarna över Boden Radio upphörde.

I olika omgångar i samband med byggandet och färdigställandet av Luleå-stationen överflyttades förutom Gunnarsson även telegrafisterna Harald Johansson och Knut Strömlid samt reparatörerna Karl-Erik Stenberg och Per Oskar Lundkvist. De som stannade kvar i Boden var bland andra telegrafisterna Ernst Holmström och Rudolf Andersson.

Luleå rundradiostation.

Boden radio överlämnas till Kungl. Arméförvaltningen.

1939 medgav Kungl. Maj:t en modernisering av Boden Radio för 150 000 kronor, samt att stations- och bostadshus ävensom teknisk och annan utrustning utan ersättning överlämnades till Kungl. Arméförvaltningens Tygdepartement. Överlämningen skedde den 29 mars till Chefen Övre Norrlands Trupper i närvaro av Telegrafstyrelsens representanter telegrafkontrollörerna Gunnar Malis och Ingemar Gunnarsson. De militära representanterna var kaptenerna E von Samson-Himmelstjerna, B Stawe och S Wallstén samt fanjunkare N Melin.

Närvarande var också löjtnant B Teden, förvaltare R Rasmussen, styckjunkare P Abrahamsson och sergeant A Jansson.

Övertagandet reglerades i ett avtal mellan Telegrafverket och krigsmakten varav framgick att en viss clearing av telegrammens kuststationsavgifter skulle ske.

1940 utfördes förstärkningsarbeten på stationen för att den skulle tåla 21 cm artillerigranater och 300 kg:s flygbomber. Samtidigt monterades fästjärn på taket för maskeringsnät.

I juni 1942 flyttades rundradiosändaren till radiostationen i Luleå för att där användas såsom reservsändare.

Under hösten samma år nedmonterades de tre masterna och skickades den 17 oktober på tre järnvägsvagnar till radiostationen i Borlänge för upplägning.

Efter ovannämnda tidpunkt hade Boden Radio som kustradiostation två viktiga funktioner, dels att fungera som alarm- och koordineringscentral för sjöräddningen, dels att sända och ta emot telegram till fartyg.

Från och med 1 juli 1975 övertog Televerket dessa uppgifter i och med att man idriftsatte Härnösand Radios nya fjärrmanövrerade kustradiostation i Bjuröklubb några mil söder om Skellefteå.

Den sista anteckningen i passagejournalen för Bodens Kustradiostation gjordes klockan 16.00 den 29 juni 1975.

Avslutning.

På TERACOMs kontor i Luleå finns en del av Boden Radios tidiga utrustning bevarad. Förutom den gamla Huthsändaren, mikrofonerna "plättlaggen" och "sockerbiten", mottagare och förstärkare samt telegraferingsutrustning, finns en riklig dokumentation.

Förtjänsten för att dessa rariteter har bevarats till eftervärlden får helt tillskrivas framlidne ingenjören Karl-Erik Stenberg vid Luleå rundradiostation. Han tog hand om och vårdade ömt och förutseende nämnda utrustning i nära trettiofem år.

Som avslutning på denna historik kan inget passa bättre än Ernst Holmströms ödmjuka uttalande i samband med att rundradioverksamheten skulle överföras från Boden Radio till Luleå rundradiostation:

Min åsikt om dessa provisoriska utsändningar med Huthsändaren är, att de, trots stora svårigheter, väl fyllt sin mission i rundradions barndom och varit den tidens överseende och tacksamma lyssnare till stor glädje.

För Boden Radios egen del gläder jag mig över att vi sannolikt äro de första i landet som utsänt underhållning trådlöst.

Luleå i maj 1997

Bob Jacobsson

BIOGRAFI

Bob Jacobsson, f 1938 i Kiruna, har arbetat inom rundradioverksamheten sedan 1961 vid både Televerket Radio och Teracom.

KÄLLOR

Teracoms arkiv, Luleå

Norrbottens-Kuriren

Norrländska Socialdemokraten

Kungl Telegrafstyrelsen: Svenska Telegrafverket, del IV

Författaren tillsammans med utrustning från Radiobunkern. På bilden syns Huthsändaren med tillhörande mikrofon och omformare.

Detta har hänt sedan historiken skrevs 1997.

Huvuddelen av det som finns bevarat från Boden radio har alltsedan Luleå långvågsstation lades ned förvarats i olika förråd först hos Televerket och senare hos Teracom i Luleå .

Teracoms kontor har reducerats och lokalerna på Skeppsbrogatan i Luleå har lämnats. I samband med flyttningen inventerades och förtecknades bevarade handlingar och utrustning från Boden radio och flyttades till Teracoms radiostation i Älvsbyn. Sommaren 2009 flyttades de sista delarna av den historiska materielen till radiostationen i Älvsbyn.

All bevarad utrustning inklusive de många radio- och TV mottagare som erhållits som gåvor av anställda och andra till ett framtida Norrbottenskt rundradiomuseum fotograferades och förtecknades.

Den utrustning som använts vid Boden radio donerades av Teracom till Försvarsmuseet i Boden 2009 och har också överförs dit. Handlingar och fotografier förvaras tills vidare i Älvsbyn men kommer senare att överföras dels till Boden och dels till Landsarkivet i Härnösand.

Under ledning av Boden Turism bildades 2008 en grupp bestående av representanter för Bodens kommun, Fortifikationsverket, Turistföretagare i Boden, radiohistoriker mfl. Syftet med gruppen var att verka för att hindra en rivning av radiobunkern och att söka vägar till ett bevarande av den. Gruppen träffade bla representanter för Fortifikationsverket och Riksantikvarieämbetet och informerade om den verksamheten som varit i bunkern, varför bunkern bör bevaras och byggnadsminnesförklaras och hur ett återskapande av miljön kan ske. Gruppen upphörde i samband med bildandet av den Radiohistorisk föreningen våren 2010.

Radiobunkern finns sedan årsskiftet 2009/2010 upptagen i Länsstyrelsens i Norrbotten förteckning över bevaransvärda kulturmiljöer med riksintresse. Rivningshotet som vilade över Radiobunkern är därför inte längre lika stort som tidigare.

I april 2010 bildades, BODEN RADIO- FÖRST I ETERN, en radiohistorisk förening i Boden. Av stadgarna framgår bland annat att den ska verka för att Radiobunkern bevaras och att miljön i den så långt som det är möjligt återskapas. Bevarad utrustning, dokument, foton mm skall vårdas, visas och göras lätt tillgängliga för intresserade.

Hösten 2010 utförde FortV dräneringsarbeten runt bunkerområdet och pumpade bort vattnet ur radiobunkerns källarplan. De förbereder också ett förslag till byggnadsminnesförklaring av bunkern.

Hösten 2010 påbörjades planeringen av en permanent utställning om Boden radio på Försvarsmuseet i Boden. Utställningen kommer att öppnas hösten 2011.

I ett samarbete mellan föreningen och Norrbottens museum pågår ett arbete med att göra en vandringsutställning om rundradions första tid med anledning av att det i juli 2011 är 90 år sedan den svenska rundradions födelse i Boden.

Det finns goda förutsättningar att återskapa denna unika tidiga radiostationsmiljö tack vare de många radiohistoriskt intresserade personer, såväl anställda som företagsledningar inom Televerket och Teracom, som genom ägarbyten, teknikkiften, omlokaliseringar och omorganisationer räddat kvar så mycket av det som för ca 90 år sedan användes i Radiobunkern. Verksamheten i den är väldokumenterad genom många foton och dokument som även de bevarats genom alla förändringar av verksamheten.

Föreningen, BODEN RADIO - FÖRST I ETERN, är den nya länken i en lång kedja av radioentusiaster som genom åren alla insett att det som hänt på Radiomyren och i Radiobunkern är av stort värde ur såväl teknikhistorisk som kulturhistorisk synpunkt och bör bevaras, visas och göras känt. Nu vilar ansvaret för att driva detta betydelsefulla arbete vidare på den nya föreningens styrelse och dess medlemmar.

Luleå i december 2010.

Bengt Lundberg

Karl-Erik Stenberg anställdes 1937 i Telegrafverket med placering vid Bodens radiostation. Han flyttade 1938 till Luleå rundradiostation där han verkade till sin pensionering. Här bredvid en högspänningslikriktare i Luleå. Det är främst Karl-Eriks förtjänst att så mycket finns bevarat från Boden radio tiden.

Rundradiomottagare under 1920 och 1930-talen.

Mottagare fanns i början av 1920-talet inte att köpa i handeln utan man var hänvisad till att bygga själv med inköpta byggsatser. De första mottagarna var *enkla kristallmottagare* som inte innehöll några radiorör och inte behövde någon form av strömförsörjning. Man kunde lyssna med en eller två hörtelefoner.

Radioklubbar bildades på ett stort antal orter och deras uppgift blev att hjälpa medlemmarna med att bygga mottagare och ge praktiska råd om antenner, mottagningsmöjligheter mm. Den första radioklubben i Norrland bildades i Arvidsjaur i början av 1923 och den följdes snabbt av flera klubbar på olika orter.

I mitten på 1920-talet började de första färdigbyggda mottagarna, både enkla kristallmottagare men även sådana med radiorör att komma ut i handeln men de betingade ett mycket högt pris varför byggandet av mottagare fortsatte och då ofta med köpta byggsatser som grund.

Kristallmottagare fabrikat Eswe. 1920-tal. Använd av Hjalmar Falk från Kiruna. Foto; Kjell Ågren

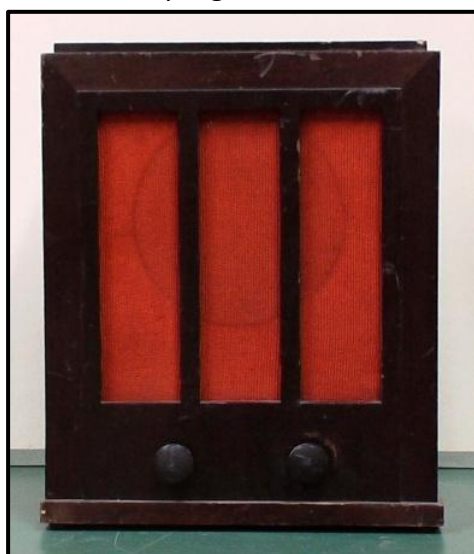
Rörmottagarna medgav lyssning med flera hörtelefoner och gav bättre mottagning men de krävde strömförsörjning. I de första mottagarna skedde detta med batterier, ett för rörens, eller lampornas som de ofta kallades, glödtrådar och ett för anodspänningen. Senare kom nätanslutna mottagare för lik- eller växelström. Med rörmottagarna fick man också möjlighet att driva högtalare. De första modellerna hade lösa högtalare men senare byggdes radioförstärkare och högtalare in i en gemensam låda.

Radiomottagare vanlig på 1930-talet med LV, MV, 5 rör och högtalare. Foto: Kjell Ågren

Antalet rundradiostationer ökade snabbt liksom stationernas sändningseffekt såväl i Sverige som i andra länder. För att underlätta inställningen av mottagarna på olika stationer försågs de med skalor där respektive stationsnamn fanns utsatt. Mottagarens avstämningsanordning var mekaniskt kopplad till en visare på skalan så att man lätt kunde se vilken station mottagaren var inställd på. Fram till 1938 fanns då Boden med på mottagarnas skalor tillsammans med de stora stationerna i Sverige och Europa.

En speciell typ av mottagare användes för **Linjeradion i Tornedalen**. Där matades programmet på ledning från Boden och fram till lyssnaren. Mottagaren behövde alltså endast ljudförstärkare och högtalare. Endast det program som sändes över Boden kunde avlyssnas.

Mottagare för linjeradio 1929.

Foto: Kjell Ågren

Priset för en normal mottagare låg under 1930 talet på samma nivå som en vanlig TV-mottagare idag om man relaterar till en normal inkomst. Det var alltså en stor investering för många att då köpa en mottagare. Mottagaren fick därför ofta en central och väl synlig plats i hemmen.

Lyssning på radio i Rödingsheden på juldagen 1925.

Foto: Västerbottens museum

De som hade mottagare kunde bjuda in till radiokalas där man bjöd på förtäring och gemensamt avlyssnade en konsert eller annat lämpligt program. Det var naturligtvis en fördel att då förtära något som vid intagandet inte störde avlyssningen. Det gick rykten om radiolyssnandets risker. I en tysk tidning varnades för konsekvenserna av mycket radiolyssnande.

Traktering vid radiokala

För traktering vid radion lämpar sig ingenting bättre än BANANER. De äro lätta att hantera, men framför allt förorsakar deras skalning och förtäring inga biljud, som inverka störande på underhållningen.

Vid radiokalas får man inte glömma

BANANER

Tidningsannons för bananer.

Då var det 1925
KURIREN för 50 år sedan

Radiorynkor

heter något som väckt förfäran bland tyskorna. Dessa ha upptäckt, att deras ansikten bli fulla av rynkor och veck till följd av lyssnande på radio. Skönhets-specialister påstå, att kvinnliga radiolyssnare förstöra sina ansikten när de kväll efter kväll anstränga sig att uppfatta varje ljud som radion utsänder. Utseendet blir mindre kvinnligt — resultatet blir ett "radioansikte".

Ur Norrbottens Kuriren.

Tillgången på fabriksbyggda mottagare ökade under senare delen av 1920-talet och radioaffärer etablerades på många orter. Det annonserades flitigt i tidningarna om fabriksbyggda mottagare liksom om byggsatser. I Luleå började Fritz Olsson sin radioförsäljning redan 1924 med att sälja en apparat av märket Radiola som Norrbottens-Kuriren fått som likvid för en i tidningen införd annons av just Radiola. Fritz Olsson var den första radiolicensinnehavaren i Luleå. Affärsverksamheten utvecklades snabbt och Fritz Olssons affär var sedan länge den ledande radioaffären i Luleå.

Radiolicensen.

Enligt 1907 års radiolag var det Kungl. Maj:t som beviljade tillstånd till radioanläggning. Därmed avsågs även radiomottagare. Ett tillstånd kostade i stämpelavgift 40 kr. Avgiften var hög och få ansökningar om tillstånd inkom till Kungl. Maj:t.

Telegrafstyrelsen lämnade 1923 ett förslag till Rundradiofrågans lösning bestående av följande huvudpunkter:

- Programverksamheten skulle handhas av ett särskilt programbolag.
- Sändarstationerna skulle anordnas och tillhöra staten genom Telegrafverket.
- Rundradioverksamheten skulle finansieras med licensavgifter från innehavarna av mottagare. Telegrafverket skulle svar för inkasseringen.

Förslaget godkändes i konselj den 23 juni 1923. 1924 års riksdag beslutade i enlighet med Telegrafverket förslag och den nya lagen trädde i kraft den 1 juli 1924. I november 1923 hade endast 500 tillstånd beviljats enligt den gamla förordningen. Då sänktes stämpelavgiften till 3,50 kr och vid årets utgång var antalet lösta licenser 4500. Vid 1924 års utgång var antalet lösta licenser 39 800. Svenskarna ville alltså ha en reguljär rundradioverksamhet.

Från och med 1925 bestämdes licensavgiften till 12 kr per år men med förhöjd avgift för mottagare med högtalare avsedd för offentlig lokal. Den förhöjda avgiften togs bort 1926.

Antalet licenser vid 1925 års slut var 125 591 för hela landet. 1937 uppgick antalet till ca 1 milj. 1926 sänktes avgiften till 10 kr och den var sedan oförändrad till 1951.

Radiolicens för år 1934.

Nordlig Radiohistoria

Norra Sverige har en mycket intressant och väldokumenterad radiohistoria. Vi beskriver de första rundradiostationernas historia i nedanstående skrifter.

Boden radio 1914-1975
Luleå långvågsstation. 1938- 1978
Kiruna radiostation 1926-1972
Malmbergets radiostation. 1927-1972
Tidig radio i Porjusområdet.
- Porjus radiostation 1945-1971
-Harsprånget kraftverksradio 1955-1966
- Radio Suorva 1919-1923
Linjeradion i Tornedalen. 1929-1952.
Umeå radiostation. 1924-1974

I Norrbottens Museums och Norrbottens hembygdsförbunds årsböcker.
”Norrbotten 2000” under rubriken:
”När rundradion kom till Norrbotten.”
”Norrbotten 2011” under rubriken:
”Tidig radio i Norrbotten.”

Information

E-post: radiohistoria.norr@gmail.com
www.radiohistoria.nu

Bob Jacobsson och Bengt Lundberg
Luleå